

El llop i la guilla, dos cànids perseguits (segles XVIII i XIX)

JOSEP M.T. GRAU i PUJOL
ROSER PUIG i TÀRRECH

El llop ha estat el carnívor més atacat i odiat per l'home. Situat al mateix nivell ecològic, s'ha convertit històricament en el seu competidor.

El llop fou, fins a la seva desaparició, el "superpredador" dels nostres boscos, exercia sobretot un control directe sobre les poblacions d'animals herbívors. La disminució dels darrers, a causa de l'acció humana, va fer que el llop hagués d'ampliar el seu cercle amb animals silvestres més petits i, especialment, amb els domèstics (ovelles, gossos, etc.). Esdevenia

així el principal enemic del pastor.

No era menor el control que exercia sobre les guilles, atacant les seves cries. La disminució de la població llopina, en el segle XVIII profusament atacada, i encara en el segle XIX, va comportar una explosió demogràfica de les guilles, perseguides a partir de la centúria passada i que encara sobreviuen arreu. A l'Europa occidental l'extermi de l'espècie ja va començar en el segle XVI. A les illes britàniques, per la seva idiosincràcia geogràfica, van suprimir el llop molt aviat: en el 1500 a Anglaterra, en el XVII a Escòcia i en el XVIII a Irlanda. Al continent, l'atac humà

fou resolutori en la dècada final del XIX (Alemanya, per exemple, en el 1890) i a la primera meitat del nostre segle (Suïssa el 1947, França el 1950).

No podem establir la data precisa en què morí l'últim exemplar a les comarques gironines. Tampoc creiem que sigui una data científica. El que sí podem constatar és la gran davallada en el segle XVIII, amb un "remat final" en el XIX. Veurem, mercès a fonts escrites conservades, la conseqüència de la persecució instigada des del poder central, tant monàrquic com liberal.

Centrarem l'anàlisi sobretot en

la figura d'aquest gran carnívor, si bé aprofitem les dades sobre les guilles que hem trobat.

Les fonts

Les fonts utilitzades per al seguiment de l'extinció dels llops a Girona en els segles XVIII i XIX, han estat dues de diferents segons l'època. La característica comuna és el seu origen: la persecució dels llops i altres animals es premiava econòmicament per les autoritats, i, per passar comptes, s'havia d'enregistrar en un llibre.

En la primera meitat del segle XVIII hem cercat els llibres del subdelegat de la Intendència General a Girona, realitzats per notaris i conservats a l'Arxiu Històric de Girona. Són englobats dins la notaria número 11: Notari Ignasi Roig, núm. 526 (1719-1722), núm. 527 (1723-1730), núm. 528 (1731-1736) Notari Gislè Martorell, núm. 579 (1736-1752)

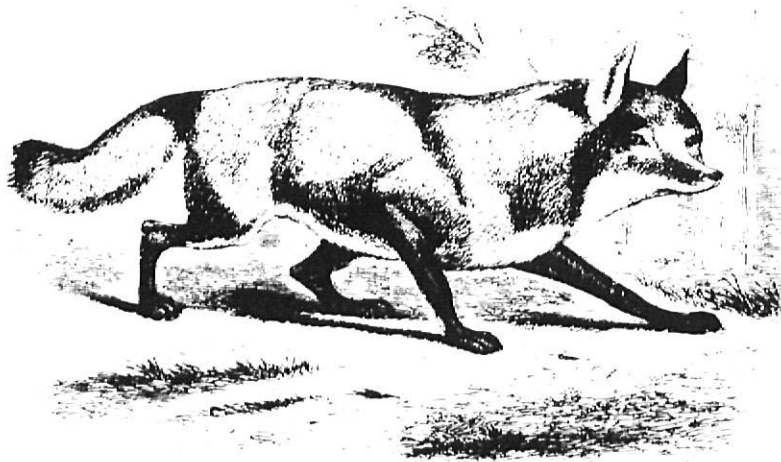
Els volums contenen en paper segellat, a més, tot un recull d'ordres, edictes, certificacions, pregons, nomenaments, etc. I dóna fe de

les actes de lliurament de caps de llop i posterior recompensa. Només un llibre porta un títol a l'encapçalament: "Registro de los negocios (del Tribunal) de la Subdelegación del año de 1731".

Per fer-vos una idea del contingut de l'acta i la informació que aporta, llegiu la transcripció d'una qualsevulla:

"Presentación de cabeza de lobo. Se passe por esta pública escritura como a los veinte y cinco dias del mes de abril de mil setecientos veynte y tres haviendo comparecido delante del Excelentísimo Señor don Pedro

Gerardo Matías, barón de Huart, caballero del sacro imperio romano, teniente general de los exércitos de su magestad, gobernador militar y político de la plassa de Gerona y su partido y subdelegado de la superintendencia general en dicha ciudad y su distrito, Margarita Presas del lugar de Celrrà, de corrigimiento de Gerona, la qual presentó un lobo pequeño de cría que Felix Presas, texedor de dicho lugar, su hermano, havia cogido en el término de dicho lugar de Celrrà, la cabessa del qual en presencia de mi, el infraescrito notario, y testigos baxo escritos, fue partida en dos partes según lo dispuesto en el real edic-

to publicado sobre esta dependencia. De lo que por dicha Margarita Presas fue requerido fuesse pasado auto y que a ella y a quien convenire fuesse dada y entregada copia y fe auténtica por mi el infraescrito notario. El que fecho fue en la presente ciudad de Gerona año, mes y día arriba dichos, siendo presentes por testigos Pedro Ros, sastre de la villa de la Bisbal, y Benito Nato, scrivente de dicha ciudad a estas cosas llamados y rogados".

L'any 1740 el registre deixa de consignar el lliurament dels caps de llops. No serà fins al 1788 en

què trobem un nou llibre, fruit de la nova reglamentació (Reial Cèdula del 27-I-1788):

" En las escribanías de ayuntamiento de las cabezas de partido habrá un libro foliado y rubricadas sus fojas por el corregidor, o alcalde mayor para que no se altere su identidad, en el qual se anotará con toda distinción el importe de estos premios y el de las batidas o monterías y el de las cantidades que los dueños de los ganados trashumantes hayan contribuido para los gastos que les correspondan.

XI. Se guardarán asimismo en dichas escribanías los recibos que los premiados deberán dar con intervención de la justicia y junta de propios, y en los mismos libros se tomará razón de los resguardos que las justicias darán a los dueños de los ganados trashumantes, por las cantidades con que hayan contribuido, respecto al gasto de las batidas de lobos.

XII. El testimonio que con relación a dicho libro y asientos deberán dar los escribanos de ayuntamiento a los ma-

yordomos de propios de cada pueblo por lo respectivo a él les servirá de justificación y abono para sus cuentas".

Cercant en el fons de l'Arxiu Històric Municipal de Girona, concretament en la secció XXV.2 de llibres manuscrits de temes diversos, hem localitzat un lligall (número 20) que conté el llibre de pagaments per a l'extinció d'animals perillosos (1788-1856).

En aquesta ocasió, a més dels llops, apareixen les guilles i altres "animales dañinos".

D'una forma més breu informen de la data de presentació, el nom i

el veïnatge del caçador, l'animal i el lloc de la mort, i, clarament la gratificació econòmica. En tots els documents la llengua emprada és sempre la castellana.

La legislació

El 27 de gener de l'any 1788 sortia publicada a Madrid una Reial Cèdula de Carles III, fruit d'un expedient realitzat pel comte de Campomanes (que era a la vegada president de la Mesta) sobre extermini "de lobos y zorros". A partir d'una consulta reial (13-XII-1786) s'amplia la llei a "los animales nocivos que causan gravísimo daño en ganados de toda especie".

Com a mètode estableix dues batudes generals per cada partit de corregiment, un dia del mes de gener i un altre del setembre o octubre. Les despeses -pólvo-ra, bales, refresc (pa, formatge i vi)- aniran a càrrec dels municipis. El cost total depenia del nombre de bestiar existent a cada terme, i els ramaders transhumants havien de pagar en proporció als seus caps.

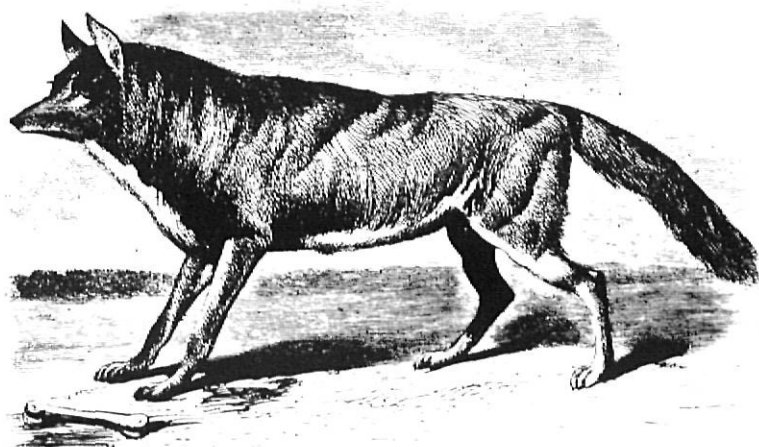
La pell, cap i mans dels llops i guineus es lliuraran a Girona "para evitar el fraude que de otra suerte se podría hacer por los que con el nombre de loberos andan vagando y pidiendo limosna por los lugares".

Els qui matin o agafin animals fora de les batudes, rebran un premi pagat pels jutges de partit a canvi del lliurament de la pell, cap i mans de les feres. A banda, la llei determina que continuïn els altres mitjans per a l'extermini: "echar cebos y formar callejos en los tiempos oportunos en las sendas de los parages quebrados y montuosos por donde suelen transitar

dichas fieras, mitjançant un avís previ als ramaders, per evitar accidents.

La Reial Cèdula fixa també el registre dels premis i les batudes, i el cost de la recompensa.

Poc temps després, el 3 de febrer del 1795, amb el canvi de rei, Carles IV, la llei es modifica. "Habiéndose puesto en egecución lo mandado en la citada real cédula (1788), acreditado la experiencia el poco o ningún fruto que producían sus disposiciones por el abuso que de ellas se hacía en los pueblos: que las batidas y monterías servían solo por el recreo de los que en ellas se empleaban, y que se consumían sin utilidad muy cre-

cidas cantidades de los caudales públicos". Aboleix les batudes i duplica el premi dels animals presentats a les autoritats.

La Reial Cèdula del 3 de febrer del 1804 sobre caça i pesca ratifica la prohibició de "las batidas y monterías de lobos, zorros, osos y otras fieras perjudiciales".

Les Corts Generals de Cadis també dedicaren un article a la qüestió. Amb data de 23 de juliol de 1813, declaren "la necesidad de tomar providencias eficaces para disminuir el número de lobos, y si posible fuera extinguirlos por los grandes estragos causan en la

ganadería". Donen per bons els premis del 1795 i deixen la porta oberta a altres mesures de persecució, demanant a les Diputacions provincials que són benvingudes totes les idees "para la extinsión de lobos y demás animales carnívoros". Les batudes i altres formes de cacera són acceptades per la llei.

Finalment, en temps de la reina regent, Maria Cristina, el 3 de maig de l'any 1834, es reitera la prohibició de les batudes comunals dels pobles i la lliure caça de salvatgines, "a saber: lobos, zorras, guadañas, gatos monteses, tejones y turones en las tierras abiertas de propios, en las baldías y en las

rastrojeras no cerradas de propiedad particular, durante todo el año, incluso los días de nieve y los llamados de fortuna". Continuen els premis en metàl·lic i el pagament als jutjats de la capital de província a canvi de la cua i orelles de llops i guilles, i les pells dels altres animals.

La quantificació i l'evolució

El buidatge de la documentació mostra l'aniquilació, del 1722 al 1739 (18 anys), en el Corregiment de Girona, de 456 llops, 115 de grans i 341 de petits. La mitjana és de sis de grans i divuit de petits anualment (de cada llop gran mort, tres de petits agafats).

En el segle XIX, del 1788 al 1852 (45 anys) el nombre de caceres baixa moltíssim: el total fou de 227, 89 de grans i 138 de petits (un i mig de petits per cada un de gran). La mitjana passa a ser de dos adults i tres llobets per any. L'espectacular descens, tot i ser lleugerament major l'àmbit de caça, parla del mal, fet en el segle

anterior, sobretot en la sistemàtica matança dels llobets petits i les batudes. A la vegada, veiem un retrocés del llop a llocs més muntanyencs. La menor presa de cries no té una causa econòmica (un llobet es pagava la meitat d'un llop, tot i ser menor l'esforç, i tres vegades més que una guilla).

De guilles se'n mataren, en el segon període, 900 exemplars, 713 d'adults i 187 cries.

Això fa una mitjana de setze guilles grans i quatre de petites anualment. La poca captura de guineus petites l'hem d'entendre pel baix valor econòmic que tenien.

A més hem d'afegir 203 altres salvatgines (4,5 cada any). El total d'animals matats en la primera meitat del segle XIX és de 1330

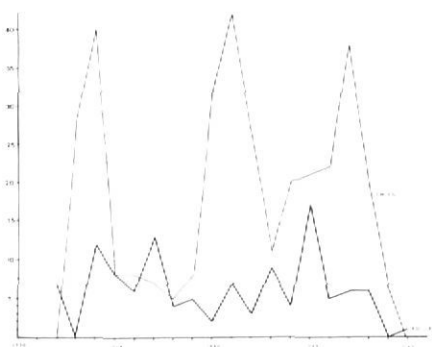

Figura 1: Evolució en números absoluts de la cacera de llops

animals, amb una mitjana de 29,5. Si hi sumem els llops del segon quart del segle XVIII, la xifra augmenta a 1786 exemplars.

El llop fou l'animal més perseguit, i gairebé exterminat. Per tal de comparar la real davallada de llops a les nostres contrades hem analitzat les captures efectuades en els mateixos llocs en els dos períodes. Si els anys fossin regulars el percentatge de matança del segle XIX és d'un 215% menys d'adults i un 327% menys de cries. La població llopina havia baixat dos cops i mig en cent anys.

L'evolució de la cacera està interrelacionada amb el moment històric (figures 1 i 2). El fet més clar són les èpoques de guerra: durant la Guerra Gran i la del Francès l'activitat, lògicament, es

paralitzava. Aquesta circumstància comporta un lliure creixement dels animals. Als anys d'inactivitat segueixen períodes de molta cacera. Així, després de no haver caçat del 1793 al 1800, tenim una punta d'animals adults agafats el 1802. També després de la Guerra de la "Independència" (1808-1814) hi ha una gran activitat en el període 1818-1820. Si bé tampoc podem descartar la influència de la necessitat de l'home, que veu en la cacera una font d'ingressos complementària en època de crisi.

L'estacionalitat

ELS ADULTS

La cacera de llops i guilles es concentra en uns mesos, que són diferents per a cada espècie. En el

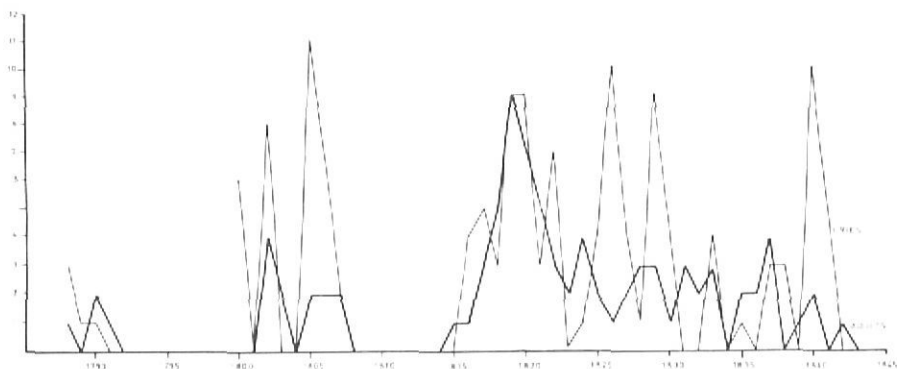

Figura 2: Evolució en números absoluts de la cacera de llops

segle XVIII és més clar el predomini d'un mes, l'agost, amb gairebé una quarta part de les captures. En el mes d'agost els llops encara viuen en família, amb els llobets ja bastant enfortits. Però la causa d'aquesta situació la trobem en les formes d'extermini: les batudes (que es prohibiran en el XIX), en la poca feina al camp que té el pagès, i, sobretot, en la preparació del terreny davant l'arribada imminent dels ramats del Pirineu.

En el segle XIX veiem una homogeneïtat al llarg dels mesos, amb una mitjana de 7,4 llops. Destaca el setembre, en relació amb l'activitat ramadera.

Coincideixen en els dos segles els mínims del novembre i del febrer. El novembre s'explica perquè estem a l'època de la sembra, i el

pagès, i tota la població rural, està ocupat. El febrer és el mes més fred, amb molts dies de nevada, i la cacera està prohibida en dies de neu.

La captura de les guilles també és força homogènia, amb un punt màxim en el mes de maig (13,3%). L'expliquem per tractar-se d'un mes amb bon clima, la poca feina en el treball rural, i segurament, perquè no es poden caçar altres animals: de l'1 de març a l'1 d'agost dura l'època de veda. A la vegada és el mes en què les guilles alleten les cries, i estan isolades.

Dins de la nomenclatura d'"animals dañinos" hem d'incloure el gat salvatge (*Felis silvestris*), el gat mesquer (*Genetta genetta*) i el linx (*Lynx pardina*).

LES VENTRADES

L'observació de les gràfiques de l'estacionalitat (figures 3, 4 i 5) mostra clarament l'època de cria dels dos mamífers. La guilla, concentrada en el mes de maig (60,7%), i el llop, entre el maig (32,4%) i el juny (51,4%). Els caçadors coneixien l'època de gestació i part, i anaven als caus a buscar els recents nats, que encara alletaven de les seves mares.

En el segle XVIII cap llobet no fou caçat fora de l'àmbit de la cova: tots ho són de l'abril (pocs) a l'agost, amb un 90,03% els mesos de maig i juny. Veiem un cert retard en el segle XIX, quan els màxims de captures de cries de llop passen del maig (s. XVIII) al juny (s. XIX). Una hipòtesi clara torna a ser el menor nombre d'exemplars existents.

tents (de 341 el segle XVIII en un període molt menor als 138 del XIX) i el seu arraonament vers les muntanyes, que els feien menys

gics ens diuen que els llops tenen d'1 a 11 llobets per part, generalment de 4 a 7; mentre les guilles només de 2 a 6.

tat entorn de Girona, a l'actual comarca del Gironès i una franja de la Selva (figura 7). L'àrea és la mateixa que la de les guilles.

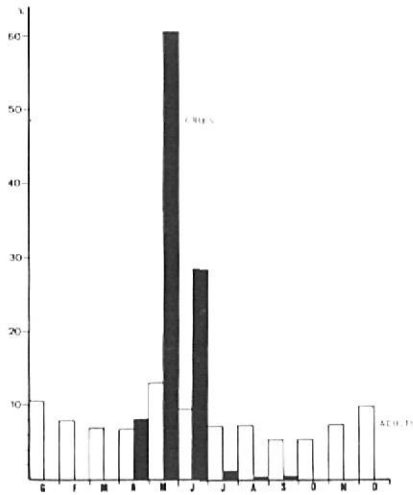

Fig. 3: Estacionalitat (%) de les captures de llops (1722-1744)

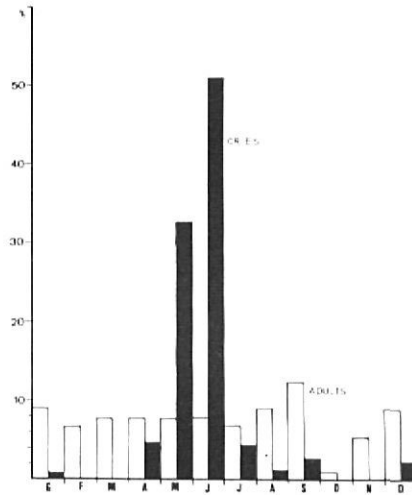

Fig. 4: Estacionalitat (%) de les captures de llops (1786-1856)

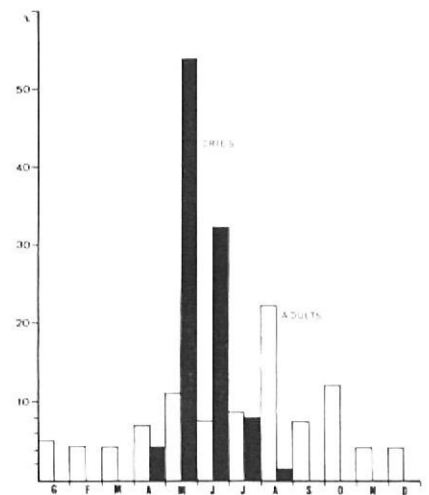

Figura 5: Estacionalitat (%) de la captura de guilles (1788-1856)

assequibles a l'home.

Així, en el segle XIX, s'agafaren quatre llobets petits fora del cau (3 el desembre i 1 el gener) en el primer any de vida. El llop passa a adult a l'any i mig.

El nombre de cries preses cada vegada varia molt entre els llops i les guilles, com ho fa el nombre de naixements per ventrada. En el llop distingim d'1 fins a 10 d'un cop, amb una mitjana de 3,75 (s. XVIII) i 3 (s. XIX). A la guilla, en canvi, els valors van d'1 a 5, amb una mitjana de 2. Els estudis biolò-

Podem pensar que la mare s'alertava davant l'arribada dels caçadors i salva un o dos dels seus nadons; sobretot la lloba, que roman més temps al costat de les cries. Si en el segle XVIII s'agafen ventrades d'1 (23%), 2 (18%) i 6 (13%) individus, en primer lloc, en el XIX canvia una mica.

Llevat els quatre exemplars caçats fora del cau, augmenten els d'un de sol (29%), els de 3 (24%) i els de 4 (16%). Les xifres ens aproximen al nombre de cries per ventrada més freqüents.

Les poblacions amb major nombre de captures de llops varien al llarg dels anys: en el segle XVIII sobresurten Sant Cebrià dels Alls (10 adults), Vidreres (9 adults) i Castellar de la Selva (8). En la centúria següent és ja Girona (6), seguida de Cellera de Ter (5). De cries sempre és capdavantera Cassà (28 en el XVIII i 17 en el XIX), seguida de Brunyola en el XVIII (23 cries) i en el XIX de Tordera (11 cries). Podem concloure que l'àmbit geogràfic ve determinat per dues variants: l'existència

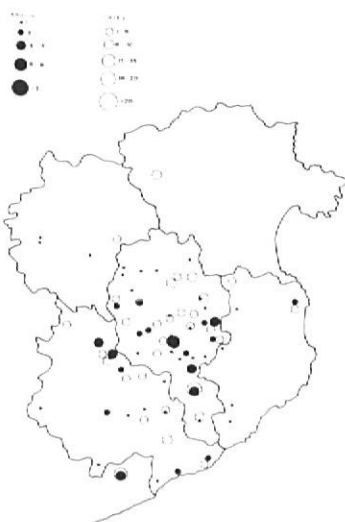

Figura 6: Localització de les captures de llops i cries (1722-1744)

La localització

A l'hora de tractar la localització de les caceres hem decidit fer-ho d'una forma gràfica. Adjuntem dos mapes amb l'estadística que recullen les fonts documentals (figures 6 i 7). Abraça un territori més ampli que el corregiment estricte o el futur partit judicial. En ells hem distingit els adults (cercle negre) de les cries (cercle blanc). Un dels mapes està fet amb les dades dels llops de la primera meitat del segle XVIII. Abasta moltes poblacions escampades per totes les serralades properes i llunyanes (figura 6). En el segle XIX, a banda de la forta reducció, es concentra l'activi-

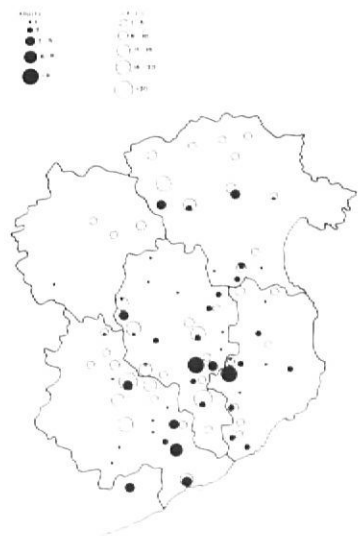

Figura 7: Localització de les captures de llops i cries (1786-1856)

de muntanya no gaire alta (hàbitat del llop) i la proximitat a nuclis humans, que afavoria la major competència i la conseqüent persecució.

Els caçadors i la recompensa

Ja hem vist com la legislació oferia diners per a la captura de llops i salvatgines. Dues són les causes: afavorir l'aniquilació total de l'espècie i evitar les captures dels llobers pels pobles. Encara és a la memòria de molta gent dels nostres pobles la imatge d'un rodamon que trucava a la porta, amb una pell de guilla a l'esquena, demanant diners a canvi del pretès servei que havia fet als veïns.

El preu que ofereixen les autoritats fluctua al llarg dels anys.

El 1788 són, en rals: llop 44,4 - lloba 88,8 - lloba i la camada 145,2 - cria de llop 22,2 - guilla 10 - cria de guilla 4

La nova llei, del 1795, duplica la recompensa per tal d'estimular només la cacera individual i evitar les batudes.

El 1805 una dotzena d'ous costava 6 sous. Amb el premi d'una lloba es podien comprar aproximadament 16 dotzenes d'ous. Era un premi important. El 1834 la dotzena d'ous havia baixat a 4 sous. També les gratificacions per als caçadors disminuïren:

	1795	1834
llop	88	840
lloba	176	1660
llobet	44	420

Però el valor adquisitiu augmentà: amb una lloba es podien comprar 30 dotzenes d'ous. En definitiva, la recompensa posada el 1788, es duplica set anys més tard, i quaranta anys després, tot i haver disminuït sensiblement en xifres absolutes, s'havia gairebé duplicat novament el seu valor. L'actitud ens sorprèn actualment, quan els ecologistes i molts biòlegs demanen una compensació econòmica pels danys que puguin causar els llops existents avui (la Meseta i vessant sud del Cantàbric), per evitar la seva persecució i afavorir

la preservació de l'espècie. Hem analitzat detalladament la figura dels caçadors dels vint anys estudiats de la primera meitat del segle XVIII. Un 58,4% de les ocupacions consignades corresponen a pagesos i un 32% a jornalers. La resta, a major distància, són teixidors de

Pagesos	106
Fuster	1
Jornalers	58
Candeler	1
Teixidors	7
Soldat	1
Peraires	3
Desconegut	3
Cirurgià	1
TOTAL	181

llana (4%), peraires (1,6%), i un cirurgià, un fuster, un candeler i un soldat. La vinculació del pagès amb els animals és clara. A banda de ser l'ocupació majoritària de la població rural, molts serien a la vegada pastors o ramaders, i estaven amb competència directa amb els animals depredadors. La presència dels jornalers l'entendem per l'incentiu econòmic. Sense tenir una activitat que el vinculés estretament, podia destinar el seu temps a la cacera. El soldat, a banda de la qüestió crematística, devia estar motivat per l'experiència amb les armes. Els artesans

eren caçadors d'afició, que en èpoques de veda participaven en l'exterminació dels carnívors. Alguns d'ells repeteixen. S'ha parlat de la figura del llober, que matava llops gairebé com a ofici. En realitat, en aquests anys, la majoria d'ocasions són gent diferent, que participen una sola vegada, com un fet ocasional: 1 cop: 106; 2 cops: 15; 3 cops: 4 i 6 cops: 3. Els qui aportaren sis vegades les seves preses, foren dos pagesos i un teixidor de llana. Concretament Anton Munded, pagès de Castellar de la Selva, el qual matà vuit llops grans. En segon lloc-cronològicament- Joan Farners, pagès de Lloret, amb cinc llops grans i vuit cries. Finalment, Miquel Clotes, de Sant Llorenç de la Muga, amb només dos llops grans, però trenta-dues cries: del 1732 al 1737 cada any portà una ventrada de quatre a sis llobets. Uns altres que practicaven aquesta singular recerca, foren els jornalers de Cassà de la Selva, Josep i Miquel Lledó, amb un total de vint-i-tres cries i un llop gran (en cinc ocasions). El màxim caçador fou el pagès jornalier Miquel Alenyà, de Sant Cebrià dels Alls, amb deu llops grans, caçats en tres vegades. Al segle XIX la font no ens permet l'estadística sistemàtica, ja que no consignava sempre la professió. Destaquem els militars retirats, els jornalers i els ramaders-pastors. Els primers com una distracció, els segons per un sobresou i els tercers perquè són els perjudicats reals.

La llegenda

La figura del llop, com animal misteriós i alhora malèfic i violent, ha estat motiu de moltes rondalles populars i és present en la mitologia tradicional. Coneixem oracions per a deslliurar-se de la seva presència o lliurar les ovelles dels seus atacs. No ens volem estendre en aquest apartat. Us remetem a l'article d'Igor Grabulosa (1987) per a les comarques gironines.

Josep M.T. Grau i Roser Puig són historiadors.

BIBLIOGRAFIA

- Busquets i Molas, E. 1985. *Oracions, eixarms i sortilegis*. Maideu. Ripoll.
- Fernández, J.; Real, J. 1985. "Recull sobre l'evolució històrica del llop *Canis lupus* al Vallès". A: *El medi natural del Vallès. I Col·loqui de Naturalistes Vallesans*. Centre d'Estudis dels ecosistemes mediterranis. Sabadell, p. 191-192.
- Grabulosa, I. 1987. "Història i llegenda del llop a les comarques gironines". *Revista de Girona*, 123: 60-65.
- Grande, R. 1984. *El lobo ibérico: biología y mitos*. Blume. Barcelona.
- Massip i Gibert, J.M. 1983. *Els mamífers. Banyoles, fauna comarcal*. Centre d'Estudis Comarcals, Banyoles.
- Rodríguez de la Fuente, F., 1978. *El lobo*. Marin. Barcelona.
- Van den Brink, F.H.; Barruel, P. *Gufa de campo de los mamíferos salvajes de Europa occidental*. Omega.